

De vlieger

Van Laetitia Colombani verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

De vlecht
Het vrouwenpaleis

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Laetitia Colombani

De vlecht

Vertaald uit het Frans door
Marga Blankestijn

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 5887 6

© Éditions Grasset & Fasquelle, 2021

© 2022 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Marga Blankestijn

Oorspronkelijke titel *Le cerf-volant*

Oorspronkelijke uitgever Grasset, Parijs

Omslagontwerp Margo Togni

Omslagillustratie © Mark Owen / Trevillion Images

Foto auteur © Céline Nieszawer

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Jacques

Voor de kinderen van de Tharwoestijn

Voor mijn moeder,

die haar leven lang heeft lesgegeven

Ter nagedachtenis aan Dany,
die met de vliegers naar de hemel is gevlogen

Loop niet voor me uit, want misschien kom ik je niet achterna. Loop niet achter me aan, want misschien ga ik je niet voor. Loop simpelweg met me mee, en wees mijn vriend.

– Albert Camus

Het leed is groot, maar de mens is groter dan het leed.

– Rabindranath Tagore

Proloog

Mahabalipuram, Kanchipuram,
Tamil Nadu,
India

Lena wordt wakker met onrustige vlinders in haar buik. De zon is net opgekomen boven Mahabalipuram. Het is al warm in het gebouwtje naast de school. Volgens de weerberichten kan de temperatuur op het heetst van de dag wel tot veertig graden oplopen. Ze heeft geweigerd airconditioning te installeren – dat hebben de andere huizen in de wijk ook niet, waarom zou het hare een uitzondering zijn? De drukkende lucht wordt door een eenvoudige ventilator het vertrek rond geblazen. De zee vlakbij biedt slechts een broeierige bries, een muffe zucht die penetrant naar gedroogde vis ruikt en de geur van het frisse stuifwater bederft. Een hittegolf aan het begin van het schooljaar, onder een loodgrijze hemel. Dat kan in dit deel van de wereld, waar het schooljaar in juli begint.

De kinderen zullen niet lang meer op zich laten wachten. Om precies halfnegen komen ze straks de poort door en zullen ze

de binnenplaats over rennen naar het enige klaslokaal, nog wat onwennig in hun splinternieuwe uniform. Lena heeft zo lang op deze dag gewacht, ze heeft er zo hoopvol naar uitgekeken en zich alles al duizend keer voor de geest gehaald. Ze denkt aan alle energie en pure wilskracht die het haar heeft gekost om dit project – dit krankzinnige, ontzaglijke project – tot een goed einde te brengen. Als een lotusbloem uit de modder is het schooltje uiteindelijk opgebloeid in een buitenwijk van deze kleine stad – die door sommigen nog altijd een dorp wordt genoemd – aan de Golf van Bengalen, met zijn duizenden inwoners, opeengepakt tussen eeuwenoude tempels en het strand waar koeien, vissers en pelgrims kriskras door elkaar lopen. Het schoolgebouw met de beschilderde muren en een grote banyanboom midden op de binnenplaats valt nauwelijks op in het landschap. Niemand zou vermoeden dat het bestaan ervan eigenlijk een wonder is. Lena zou blij en trots moeten zijn en dit moment moeten vieren als een feestdag, een overwinning, een geweldige prestatie.

Toch lukt het haar niet om op te staan. Haar lichaam is weerspannig en loodzwaar. Die nacht zijn de herinneringen weer door haar hoofd komen spoken. Ze heeft lang liggen woelen voordat ze eindelijk in een oppervlakkige slaap viel waarin heden en verleden door elkaar liepen. Ze zag alle keren dat ze als lerares het schooljaar was begonnen, met hoge stapels rapporten in te vullen, lange lijsten van benodigdheden te schrijven, lessen voor te bereiden. Ze genoot elk jaar van de opgetogen, enthousiaste stemming die er heerste na de lange zomervakanties. De geur van gladde, nieuwe schriften, de etuis vol potloden en stiften waarvan het zachte leer zo fijn opbolt, de smetteloze agenda's en de schoongeveegde schoolborden be-

zorgden haar een onzegbare blijdschap, de troostrijke zekerheid van weer een nieuw begin. Ze ziet zichzelf in haar huis, in de gangen van de school, altijd druk, snel en lichtvoetig. Daar lag het geluk, verborgen in die kleine momenten van het dagelijks leven, waarvan de regelmaat haar het gevoel bood een onwankelbaar, beschermd bestaan te leiden.

Wat lijkt het ver weg, haar leven van toen. Bij de herinneringen voelt Lena zich wegzinken in een oceaan van angst, waaruit ze zich niet weet te bevrijden. Ineens wordt ze door twijfel bevangen. Wat doet ze hier, diep in het Indiase subcontinent, lichtjaren ver van huis? Welke vreemde speling van het lot heeft haar naar dit dorp gebracht, met zijn onuitsprekbare naam, waar niets op haar wachtte, waar het leven even hard en ruw is als de gewoonten en gebruiken van de bewoners? Wat zoekt ze hier? India heeft haar van haar houvast en haar zekerheden beroofd. Ze dacht haar verdriet te kunnen verwerken in deze nieuwe wereld, haar reis een diepmenselijke poging om een bolwerk op te werpen tegen haar smart, een trieste burcht van zand gebouwd aan een onstuimige zee. Maar de dijk is doorgebroken. Haar verdriet heeft haar ingehaald en kleeft aan haar huid, zoals haar kleren, die doorweekt raken in de klamme warmte van de zomers in dit land. Op deze eerste schooldag is haar verdriet teruggekeerd, intact.

Vanuit haar bed hoort ze de eerste leerlingen aankomen. Ze zijn vroeg, van de opwindende zekerheid – deze dag zullen ze zich de rest van hun leven herinneren. Stoeiend komen ze de binnenplaats al op. Lena is nog altijd niet in staat om in beweging te komen. Ze neemt het zichzelf kwalijk dat ze het laat afweten. Nú tekortschieten, nadat ze zo hard heeft gevochten... Ze

is zo teleurgesteld. Deze onderneming heeft zoveel moed, geduld en vastberadenheid gevergd. Statuten opstellen en vergunningen aanvragen was niet het enige. In haar al te westerse naïviteit had ze verwacht dat de bewoners hun kinderen maar al te graag naar school zouden sturen, dat ze dolgelukkig zouden zijn om hun het onderwijs te kunnen bieden dat de maatschappij hun tot dusver had ontzegd. Ze had nooit gedacht dat het zoveel moeite zou kosten om hen te overtuigen. Uiteindelijk bleken rijst, linzen en *chapati's** haar beste bondgenoten te zijn. Ze krijgen te eten op school, had ze beloofd. Volle magen zijn een sterk argument voor hongerige en vaak grote gezinnen – in het dorp krijgen vrouwen wel tien of twaalf kinderen.

Met sommige ouders verliepen de onderhandelingen moeilijker. 'Je mag er eentje hebben, maar de andere houd ik hier,' antwoordde een van de moeders over haar dochters. Algauw begreep Lena welke treurige realiteit er achter die woorden schuilging: de kinderen werken hier, net als hun ouders, en zijn daarmee een bron van inkomsten. Ze zwoegen in rijstfabrieken, in het stof en de oorverdovende herrie van maalderijen, in weverijen, in baksteenfabrieken met hete ovens, in mijnen, op boerderijen en plantages waar jasmijn, thee of cashewnoten worden verbouwd, in glasfabrieken, luciferfabrieken, sigarettenfabrieken, op rijstvelden, op stortplaatsen in de openlucht. Ze zijn verkoper, schoenpoetser, bedelaar, voddendraper, landarbeider, steenhouwer, riksjarijder. In theorie wist Lena dat wel, maar pas toen ze hier kwam beseft ze het echt: India is de grootste markt voor kinderarbeid ter wereld.

* Indiaas platbrood

Ze heeft reportages gezien over die fabrieken in de Carpet Belt in het noorden, waar kinderen aan weefgetouwen vastgeketend worden en tot wel twintig uur per dag moeten werken, het hele jaar door. Moderne slavernij, die de armste lagen van de bevolking vermorzelt. De dalits of onaanraakbaren worden het zwaarst getroffen. Omdat de leden van die gemeenschap als onrein worden beschouwd, worden ze sinds mensenheugenis tot slaaf gemaakt door de zogeheten hogere kasten. Zelfs de jongste kinderen vormen geen uitzondering op de regel en worden gedwongen de ouderen te helpen bij de meest on dankbare taken. In de hutten van het dorp heeft Lena kinderen gezien die van 's morgens vroeg tot 's avonds laat *beedies** moeten rollen tussen hun tengere vingertjes. Natuurlijk ontkennen de autoriteiten deze praktijken, want officieel is arbeid door minderjarigen onder de veertien jaar bij de wet verboden, maar diezelfde wet vermeldt een belangrijke uitzondering: 'tenzij de kinderen werkzaam zijn in een familiebedrijf'. Een kleine bijzin, die het merendeel van de uitgebuite kinderen beschrijft. Een paar regeltjes tekst die miljoenen kinderen een toekomst ontnemt. Vooral meisjes zijn slachtoffer van deze dwangarbeid. Zij moeten thuis blijven om dag in, dag uit voor de jongere kinderen te zorgen, eten te koken, water en brandhout te halen, het huishouden, de afwas en de was te doen.

Lena heeft zich door de ouders niet van de wijs laten brengen. Ze heeft de meest bizarre onderhandelingen gevoerd en beloofd het ontbrekende loon van een schoolkind in rijst te voldoen om zo de verloren inkomsten van het gezin aan te vullen.

* Dunne sigaretjes van ebbenboomblad

De toekomst van een kind in ruil voor een zak rijst, een vreemde handel waarmee ze zonder scrupules akkoord is gegaan. Alles is geoorloofd, vond ze, in de strijd voor onderwijs mogen alle middelen worden aangewend. Ze heeft koppig doorgezet.

Bezorgd omdat ze haar niet op de binnenplaats aantreffen, loopt een jongetje naar het gebouwtje met de nog dichte gordijnen – ze weten allemaal dat ze hier woont, in dit stulpje naast de school, dat als haar slaapkamer en kantoor fungeert. Hij denkt vast dat ze zich heeft verslapen en trommelt op de deur, een van de weinige Engelse woorden roepend die hij kent: ‘School! School!’ En ineens klinkt die kreet als een appèl, als een lofzang op het leven.

Lena kent het woord goed. Ze heeft er twintig jaar van haar leven aan gewijd. Zolang ze zich kan herinneren heeft ze les willen geven. ‘Later word ik schooljuffrouw,’ zei ze als kind al. Zomaar een droom, zouden sommigen zeggen. Maar die droom heeft haar ver van de gebaande paden gebracht, naar dit dorp in Tamil Nadu tussen Chennai en Puducherry, naar dit gebouwtje waar ze nu ligt. ‘Jij hebt het heilige vuur,’ had een van haar docenten op de universiteit gezegd. Al moet Lena toegeven dat haar geestdrift en haar energie na al die jaren lesgeven wat gesleten zijn, haar overtuigingen zijn nooit veranderd: ze gelooft hartstochtelijk in onderwijs als een wapen, hét massaoopbouwwapen tegenover massavernietigingswapens zoals armoede en misère.

‘Kinderen hebben alles, behalve wat hun wordt ontnomen,’ schreef de dichter Jacques Prévert, en dat is het zinnetje dat haar tijdens deze odyssee als een mantra heeft begeleid. Lena

wil degene zijn die deze kinderen teruggeeft wat hun wordt onthouden. Soms stelt ze zich voor dat ze naar de universiteit gaan en ingenieur worden, scheikundige, arts, leerkracht, boekhouder of landbouwkundige. En als ze dan eindelijk het grondgebied opeisen dat hun al zo lang is ontzegd, kan ze het hele dorp vertellen: 'Kijk naar die kinderen, op een dag zullen zij de wereld regeren en die wordt veel beter, want hij zal groter en rechtvaardiger zijn.' Er schuilt een zekere naïviteit in die gedachte, en trots natuurlijk, maar ook liefde, en bovenal geloof en vertrouwen in haar vak.

'School! School!' Het jongetje blijft roepen en het klinkt als een uitdaging aan de misère, een krachtig gebaar waarmee de eeuwenoude kasten van India van tafel geveegd zullen worden om de kaarten van deze maatschappij opnieuw te schudden. Een woord als een belofte, een opening naar een ander leven. Meer dan hoop: een zegen. Zodra deze kinderen de school binnenlopen, weet Lena, zodra ze binnen die vier muren doordringen, zal het leven hun niet langer vijandig gezind zijn en een zekerheid bieden: onderwijs is hun enige kans om zich te onttrekken aan het lot waartoe ze door hun geboorte zijn veroordeeld.

School. Het woord is een pijl die haar midden in het hart treft, haar van nieuw leven vervult, de smart van het verleden wegvaagt en haar met een ruk terugbrengt in het heden. Het geeft haar de kracht om uit bed te komen. Als ze zich eenmaal heeft aangekleed en haar deur opent, raakt ze ontroerd door het schouwspel dat ze ziet: rond de banyan op de binnenplaats krioelt het van de spelende leerlingen. Zo mooi zijn ze, met hun gitzwarte ogen, hun warrige haar en hun

wisselbekkies. Dat beeld zou Lena willen vasthouden en voor altijd bewaren.

Ook het kleine meisje is er, fier rechtop te midden van de drukte en het kabaal. Ze doet niet mee met de spelletjes en mengt zich niet in de gesprekken. Ze staat daar simpelweg, en juist haar aanwezigheid rechtvaardigt alle strubbelingen van de afgelopen maanden. Lena kijkt naar haar gezichtje, haar lange vlecht, haar tengere gestalte in het schooluniform dat ze draagt als een vaandel, een kledingstuk dat niet zomaar een lap stof is, maar een triomf, een overwinning. De droom van een ander, die zij vandaag samen verwezenlijken.

Op een teken van Lena loopt het meisje naar de bel en trekt een paar keer flink aan het koord. Er zit meer dan energie in dat gebaar, het is een gebaar van zelfbevestiging, van nieuw vertrouwen in de toekomst, dat Lena diep ontroert. Het geklingel weergalmt in de heldere ochtendlucht. De spelletjes en het gejoel verstommen. De leerlingen lopen het klaslokaal met zijn witte muren in, gaan op het kleed zitten, nemen de boeken en de schriften aan die Lena uitdeelt. Dan slaan ze hun ogen naar haar op en plotseling heerst er stilte, een stilte zo diep dat je een insect zou kunnen horen vliegen. Het fladderen van de vlinders in Lena's buik versnelt. Ze haalt heel diep adem.

En begint met de les.

EERSTE DEEL

Het kleine meisje
op het strand

